Цивільне право та процес, господарське право та процес, сімейне право, міжнародне приватне право

СУДОВА ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: СТАТУС І ЗАВДАННЯ

Шестакова С.О., канд.філол.наук, доцент

Одним із актуальних напрямів судової експертної діяльності, що відповідає сучасній практиці розгляду різних категорій справ цивілістичного та кримінального спрямування, є проведення судової лінгвістичної експертизи усних і письмових текстів, яка надає судовим і слідчим органам важливу доказову інформацію і сприяє більш глибокому обґрунтуванню прийнятих рішень.

Формування судової лінгвістичної експертизи (далі – СЛЕ) як окремого виду судових експертиз відбувалося, з одного боку, в умовах швидкого зростання потреб судів у специфічній експертній лінгвістичній допомозі, зокрема у справах із захисту честі та гідності, ділової репутації юридичної особи тощо, а з іншого – в умовах відсутності кваліфікованих експертів-лінгвістів, що зумовило появу часто неякісних лінгвістичних експертиз.

Треба зазначити, що СЛЕ – до цього часу законодавчо не закріплена галузь судової експертної діяльності. В Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень Міністерства юстиції України 1998 р. зі змінами і доповненнями на 2006 р. та в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень визначено лише авторознавчу та почеркознавчу експертизи та не передбачено самостійної СЛЕ, хоча дослідження писемного мовлення віднесено до переліку основних видів судових експертиз [1; 2].

СЛЕ була предметом наукової уваги Н. В. Артикуци, В. Є. Бергера, К. І. Бринева, С. М. Вула, О. І. Галяшиної, М. Д. Голева, В. Г. Гончаренка, Т. В. Литвин, О. Р. Россинської, Ю. Ф. Прадіда та інших відомих вчених, праці яких, без сумніву, мають важливе теоретичне і практичне значення для визначення місця СЛЕ серед інших видів судових експертиз.

Крім того, треба зазначити, що тривають широкі наукові дискусії щодо закріплення єдиного терміна на позначення цього виду експертиз, чіткого окреслення її предмету і завдань, встановлення меж компетентності експертів-лінгвістів тощо. Зокрема, аналіз наукової літератури засвідчує функціонування таких термінів, як судова лінгвістична, авторознавча, почеркознавча, текстологічна, філологічна, юрислінгвістична, соціолінгвістична, мовноідентифікаційна, лінгвографічна експертизи.

Відома українська дослідниця Н. В Артикуца так визначає лінгвістичну експертизу: «Лінгвістична експертиза (франц.. expertise, від лат. expertus – досвідчений) - спосіб дослідження тексту з метою надання кваліфікованої експертної оцінки різних параметрів тексту, мовних засобів різного рівня (графічних, фонетичних, граматичних, стилістичних тощо), їх відбору і використання, відповідності певним нормам і критеріям. До лінгвістичної експертизи автор відносить лінгвостилістичну експертизу законопроектів, фоноскопічну експертизу як різновид криміналістичної експертизи, авторознавчу експертизу, експертизу конфліктних текстів (у документаційних та інформаційних спорах), мовноідентифікаційну експертизу (лінгвографічна, почеркознавча), експертизу рекламних текстів тощо» [3]. Як бачимо, дослідниця не виокремлює СЛЕ в окремий вид судових експертиз.

Автори посібника «Експертизи у судовій практиці» В. Г. Гончаренко., В. Є. Бергер, Л. П. Булига ототожнюють авторознавчу і судово-лінгвістичну експертизу, вважаючи ці назви паралельними. «Судово-лінгвістична експертиза (синонім — «судово-авторознавча експертиза») визначає фактичні дані про особу автора (чи виконавця) тексту та про умови створення мовного повідомлення (мотивацію, цілі, настанову автора, збиваючі фактори, викривлення відбитої у свідомості інформації, адаптацію мовних засобів до можливостей адресата, маскування мовної ситуації шляхом диктування, навмисного викривлення писемного мовлення, створення тексту у співавторстві тощо). Іншими словами, судово-лінгвістична експертиза надає інформацію

стосовно учасників мовленнєвого акту, умов його протікання та співвіднесеності його результату (тексту) з дійсністю [4, с.71-72].

Російські дослідники О. Р. Россинська, О. І. Галяшина доводять наявність нового класу судових мовленнєвознавчих експертиз, до яких відносять судову авторознавчу експертизу, судову почеркознавчу дисципліну та судову лінгвістичну експертизу письмових та усних текстів. При цьому дослідники вказують на різну мету проведення цих експертиз. Судова авторознавча експертиза здійснюється з метою встановлення автора тексту на підставі аналізу відбитих у ньому особливостей писемного мовлення, судова почеркознавча експертиза – з метою встановлення особи виконавця рукописного тексту чи підпису, його статі, віку, тощо, судова лінгвістична експертиза – з метою вивчення змістового та формального боку письмового тексту чи усного висловлювання [5].

Ми підтримуємо думку російських дослідників О. Р. Россинської, О. І. Галяшиної і вважаємо СЛЕ окремим видом судових експертиз, процесуально регламентованим лінгвістичним дослідженням усного чи письмового тексту, результатом якого є висновок щодо питань, вирішення яких вимагає спеціальних лінгвістичних знань. При цьому зазначимо, що складність лінгвістичної експертизи тексту полягає в його багатоаспектності, зокрема в тому, що важлива інформація може передаватися не тільки безпосередньо вербальними засобами, а й невербальними, паралінгвістичними засобами (інтонацією, тембром тощо), а тому вимагає використання не тільки лінгвістичних знань, а й знань психолінгвістики, соціолінгвістики, нейропсихолінгвістики тощо.

На підставі аналізу даних наукових досліджень можна визначити специфічні завдання, які відрізняють лінгвістичну експертизу від інших споріднених видів судових експертиз. До них належать:

1) Тлумачення та роз’яснення значень і походжень слів, словосполучень і фраз;

2) Аналіз основного та додаткового значення одиниці мовлення (усного чи писемного);

3) Тлумачення спірних положень текстів комерційних та некомерційних документів та визначення можливих варіантів їх розуміння в сучасному дискурсі;

4) Дослідження порушень в оформленні документації процесуального і непроцесуального характеру, які мають значення з позиції доказування;

5) Дослідження товарних знаків, рекламних слоганів та інших комерційних найменувань для визначення їх еквівалентності іншим товарним знакам чи комерційним найменуванням, смислової ясності, естетичних якостей, фонетичної благозвучності, характеру впливу на реципієнта;

6) Дослідження текстового наповнення сайтів і сторінок у мережі Інтернет;

7) Дослідження тексту з метою виявлення емотивності мовленнєвих одиниць, їх формально-граматичної характеристики та семантики, специфіки використання стилістичних засобів і прийомів;

8) Аналіз тексту з метою уникнення різнотлумачень, що особливо важливо під час укладання договорів різними мовами, перекладі текстів законів тощо;

9) Дослідження текстів та елементів текстів на їх відповідність нормам українського правопису, правилам міжмовної транслітерації тощо;

10) Аналіз ясності перекладу, встановлення автентичності перекладного тексту (чи його елементів) тощо.

М.О.Богословська доповнює наведені завдання лінгвістичної експертизи низкою, за словами дослідниці, нетрадиційних, які мають місце на практиці: ототожнення кількох текстів невідомого автора і встановлення факту створення тексту кількома авторами; диференціація автора і виконавця тексту документа; визначення належності тексту до певного функціонального стилю мовлення, конкретизація соціально-біографічних характеристик автора (ознаки писемного

мовлення як відображення властивостей особистості автора мовного повідомлення) [6, 154]

Таким чином, узагальненим завданням судової лінгвістичної експертизи є, на нашу думку, тлумачення, інтерпретація мовного повідомлення, дослідження перекладу усних і письмових текстів, пояснення вживання мовного знака як з погляду змісту, так і з погляду плану вираження, встановлення і підтвердження авторства тексту, виявлення плагіату тощо.

Використана література

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені Наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/paran17#n17

3. Артикуца Н. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи [Електронний ререурс]. / Н. Артикуца – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/2462.

4. Експертизи в судовій практиці: навч.посіб./ В. Г. Гончаренко, В. Є. Бергер, Л. П. Булига та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

5. Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе [Текст] : монография / Е. Р. Россинская ; Рос. федер. центр суд. экспертизы при М-ве юстиции РФ. – М. : НОРМА, 2005, 2006. – 656 с.

6. Богословська М. О.Деякі аспекти судово-лінгвістичної експертизи [Електронний ресурс] / М. О. Богословська // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Число 1 (14). – С.152-158.